

8 dôležitých informácií o vývoji detí

Najnovšie poznatky z oblasti vývoja v ranom detstve a biológie, vychádzajúce z viac než pol storočia budovaných vedeckých základov, nám umožňujú formulovať lepšie politiky, zlepšovať existujúcu prax v tejto oblasti, a zároveň nám dávajú šancu objavovať nové riešenia i spôsoby nazerania na ňu. Centrum vývoja dieťaťa (Center on the Developing Child) Harvardskej univerzity vysvetľuje základné aspekty vývoja v ranom detstve v nasledujúcom zozname, ktorý je súčasťou správy s názvom *Od osvedčených postupov k prelomovým vplyvom* ([From Best Practices to Breakthrough Impacts](#)).

1) Ak je rodina alebo prostredie, v ktorom deti žijú, vystavené výraznému stresu, trpia tým aj deti a mladí ľudia.

[Negatívne skúsenosti vo fetálnom období a v ranom detstve](#) môžu viesť k fyzikálnym a chemickým zmenám v mozgu, následky ktorých môžu pretrvávať aj celý život. Biologické zmeny spôsobené týmito skúsenosťami môžu následne ovplyvniť činnosť rôznych systémov v organizme a zvyšujú tiež riziko vzniku problémov s učením a správaním v budúcnosti, no môžu mať tiež nepriaznivý dopad na telesné a duševné zdravie daného človeka.

2) Vývin je značne interaktívny proces a naše životné šance neurčujú len gény.

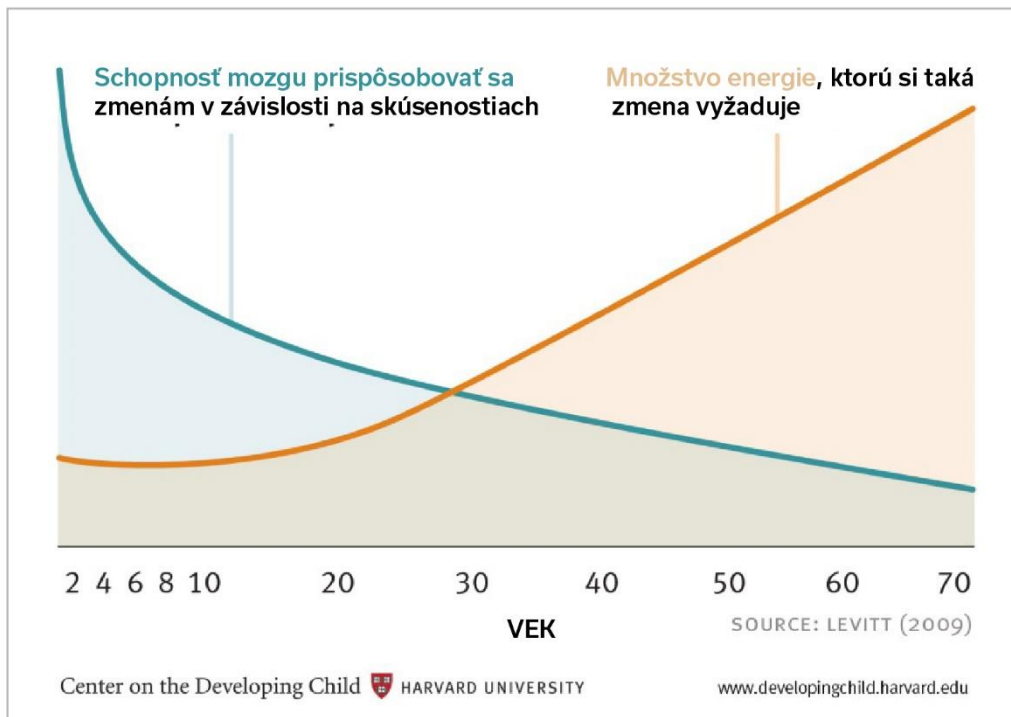
Prostredie, v ktorom sa nachádzame pred a bezprostredne či krátko po narodení, nám prináša intenzívne prežívanie podnetov. Tieto dokážu [chemicky modifikovať niektoré gény](#), čím definuje spôsob, kedy a ako výrazne sa tieto gény prejavia. Preto, aj keď genetické faktory významným spôsobom ovplyvňujú vývoj človeka, faktory spojené s prostredím dokážu tieto zdedené danosti meniť. Deti sa napríklad rodia s istou schopnosťou naučiť sa ovládať svoju impulzivnosť, sústrediť sa a zapamätať si informácie. Ich prežívanie už v prvom roku života kladie základy toho, do akej miery sa u dieťaťa rozvinú spomínané, ale aj iné [exekutívne funkcie](#).

3) Hoci vzťah k rodičom je primárnou väzbou, malé deti môžu mať výrazný prospech aj zo vzťahov s inými [osobami poskytujúcimi dieťaťu starostlivosť](#) v rámci rodiny aj mimo nej.

Blízke vzťahy s inými [dospelými osobami starajúcimi sa o dieťa, na ktorých prítomnosť sa dieťa môže spoľahnúť](#), nezasahujú do intenzity primárneho vzťahu dieťaťa a jeho/jej rodičov. Väčší počet dospelých starajúcich sa o dieťa môže mať dokonca pozitívny vplyv na jeho/jej sociálny a emocionálny vývin. Naopak, časté prerušenia opatery, zmeny personálu poskytujúceho starostlivosť a nekvalitné

interakcie v ranom detstve môžu negatívne ovplyvniť schopnosť dieťaťa vytvoriť si bezpečné očakávania toho, či a do akej miery budú jeho/jej potreby naplnené. Značná časť architektúry mozgu sa formuje počas prvých troch rokov života. To však neznamená, že tzv. okno príležitostí ovplyvniť vývoj mozgu sa na tretie narodeniny dieťaťa zavrie.

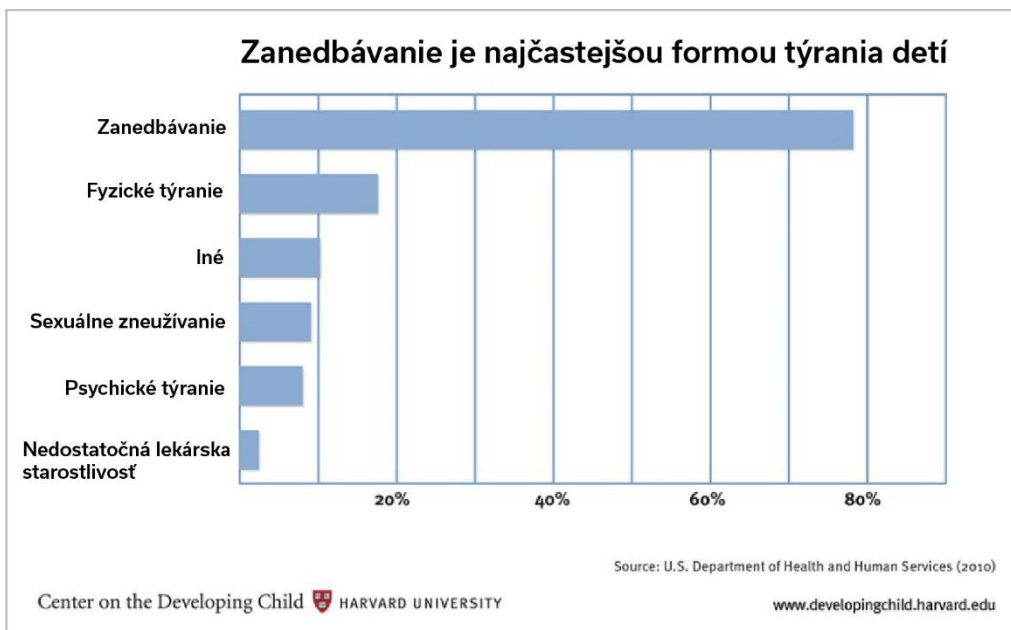
Nie je tomu tak ani zďaleka! Základné aspekty mozgových funkcií, ako je napr. schopnosť efektívne počúvať a vnímať, ale napríklad aj niektoré aspekty emocionálneho vývinu, sú závislé na skúsenostiach v ranom detstve. A zatiaľ čo oblasti mozgu, v ktorých prebiehajú vyššie funkcie, zahŕňajúce väčšinu sociálnych, emocionálnych a kognitívnych schopností vrátane rôznych aspektov [exekutívnych funkcií](#), sú tiež výrazne ovplyvnené obdobím raného detstva, ich vývoj pokračuje až do obdobia adolescencie a skorej dospelosti. Takže, aj keď platí staré známe pravidlo „radšej skôr než neskôr“, tzv. okno príležitosti ostáva vo väčšine oblastí vývoja otvorené ešte aj dlho po dosiahnutí troch rokov veku. Človek je tak schopný nachádzať spôsoby ako napraviť dopady skorších vplyvov až do svojej dospelosti.

4) Závažné zanedbávanie je podľa všetkého rovnako vážna, potenciálne dokonca i vážnejšia hrozba pre zdravie a vývoj dieťaťa ako fyzické týranie.

V porovnaní s deťmi, ktoré boli obeťami zjavného fyzického týrania, vykazujú deti, ktoré v detstve zažívali dlhodobé [zanedbávanie](#), v neskoršom veku závažnejšie kognitívne poruchy, poruchy pozornosti, rečové vady, majú horšie akademické výsledky, sú samotárske a majú väčší problém nadviazať vzťah s rovesníkmi. Zdá sa, že trvalo narušená interakcia typu „serve and return“

(podaj a vráť) v období raného detstva môže mať na rozvíjajúcu sa architektúru mozgu škodlivejší vplyv než fyzická trauma. Aj napriek tomu jej však často nevenujeme dostatočnú pozornosť.

Každý štát má svoju vlastnú definíciu jednotlivých typov zanedbávania a zneužívania detí, ktorá vychádza z federálnych štandardov a je zakotvená v legislatíve daného štátu, a zároveň si stanovuje, aké formy dokazovania sú potrebné na preukázanie obvinenia zo zlého zaobchádzania¹. Graf uvedený vyššie vychádza z údajov National Child Abuse and Neglect Data System (NCANDS) a odráža celkový počet obetí (obeť sa definuje ako dieťa, v prípade ktorého štát zistil, že aspoň jedno hlásenie o zlom zaobchádzaní bolo opodstatnené) vyplývajúci z údajov poskytnutých všetkými 50 štátmi USA, DC a Portorikom za obdobie od 1. októbra 2009 do 30. septembra 2010. Kategória „Iné“ zahŕňa opustenie, zastrasovanie a závislosť na omamných látkach. Kliknutím na obrázok sa otvorí plná zdieľateľná verzia grafu.

5) U detí vystavených nepriazni osudu alebo násilliu sa nemusia vždy rozvinúť stresové poruchy, ani sa z nich nemusia nevyhnutne stať dospelí so sklommi k násilliu.

Aj keď u detí, ktoré prežili takéto zaobchádzanie, hrozí vyššie riziko nepriaznivého vplyvu na vývoj mozgu a neskoršie problémy s agresivitou, nemusí to nevyhnutne byť ich osud. V skutočnosti im môže výrazne pomôcť, ak čo najskôr nadviažu [spoľahlivé a láskyplné vzťahy s opatrovatelmi, na ktorých sa môžu spoľahnúť](#) a dostane sa im vhodnej liečby.

¹ Pozn. prekladateľky: Materiál sa vzťahuje na kontext USA, legislatívu týkajúcu sa zneužívania a zlého zaobchádzania s maloletými si teda určujú jednotlivé štáty, rešpektujúc zásady v danej oblasti definované na federálnej úrovni.

6) Samotné vyňatie dieťaťa z nebezpečného prostredia neznamená automatické zvrátenie negatívneho vplyvu prežitej skúsenosti.

Niet pochýb o tom, že ohrozené deti musia byť bezodkladne vyňaté z nebezpečnej situácie a prostredia. Podobne, deťom zažívajúcim závažné zanedbávanie je potrebné čo najskôr poskytnúť citlivú, vnímavú a reagujúcu starostlivosť. Traumatizované deti potrebujú prostredie, ktoré im dokáže prinavrátiť pocit bezpečia, kontroly a predvídateľnosti, pričom terapeutická starostlivosť a podporné prostredie im môžu výrazne pomôcť zotaviť sa z prežitých útrap.

7) Odolnosť potrebuje vzťahy a nie drsný individualizmus.

Schopnosť prispôbiť sa a prospievať aj napriek nepriazni osudu sa rozvíja prostredníctvom interakcií v podporujúcich vzťahoch, biologických systémoch a génovej expresii. Napriek rozšírenej, hoci mylnej predstave, že ľudia sa musia spoliehať len na nejakú hrdinskú črtu svojho charakteru, nám veda ukazuje, že práve spoľahlivá existencia aspoň jedného podporujúceho vzťahu a viacerých možností rozvoja schopností zvládať nepriaznivé situácie, predstavujú základné stavebné prvky potrebné na posilnenie schopnosti vyrovnáť sa so značnou nepriazňou osudu.